

Журналистиката на гражданите – предизвикателство и алтернатива за професионалната журналистика

Ваня Сухарова, докторант

Резюме: Журналистиката на гражданите е сериозен инструмент в ръцете на професионалните журналисти заради ексклузивността и бързината, с които отразява инцидентни събития. Тя е журналистика на случайността – катастрофи, бедствия, атентати, които случайни очевидци заснемат, публикуват или изпращат до медиите. Боравенето с любителски кадри обаче изисква от професионалните журналисти и допълнителни ресурси – умения, технически средства и време, с които да проверят, обработят и подготвят кадрите за публикуване.

Ключови думи: *журналистика на гражданите, медии*

Журналистиката на гражданите е модерно явление в новинарството, известно като „журналистика на участието“, „публична“ журналистика, „ние-медии“ и т.н. В много от научните трудове се получава припокриване, размиване и разминаване между понятията *civic* и *citizen journalism* – журналистика на гражданите и гражданска журналистика. Някъде те се използват като синоними, другаде – като различни понятия, но значенията им са ту като на журналистика на гражданите, ту като на гражданска журналистика. Много източници описват гражданската журналистика като журналистика на участието, демократичната журналистика, в която всеки човек с телефон и интернет може да създаде новина и да я публикува в публичното пространство. Според други източници тази дефиниция е приложима за журналистиката на гражданите, а гражданската журналистика се отнася до колективното създаване на съдържание (какъвто пример е Уикипедия), възможността за коментиране на медийно съдържание или ориентирането на медиите към новини и проблеми, които са по-близки до потребителя. В книгата си „Онлайн журналистика“ проф. Грета Дерменджиева описва разликата така:

„Разликата между журналистиката на гражданите и гражданската журналистика е в преместването на филтъра от входа към изхода. С гражданската журналистика медиите окуражават участието на обществото в правенето на новини, като едновременно с това упражняват контрол върху дневния ред на медиите и разговорите в публичното пространство“¹

В рамките на тази статия ще бъде разгледана журналистиката на гражданите като журналистика, създавана от граждани – видеоклипове, новини, обективизирани от

---

¹ Дерменджиева, Грета. Онлайн журналистика: Медиите в дигиталния свят. София: изд. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2012, с. 524

потребители – непрофесионални журналисти, публикувани в социални мрежи и медии или изпратени до професионални журналисти и медии. Това е импулсивна журналистика, до голяма степен рожба на случайността. Гражданите, станали свидетели на катастрофа, бедствие, инцидент, атентат снимат с камерите на телефоните си и отразяват новината първи. Има и новини, създадени заради самата новина. Клипове, публикувани в социалните мрежи и медии, попаднали в новинарския поток и превърнали се в новина.

Журналистиката на гражданите в социалните мрежи и медии налага промени в дейностите, които онлайн журналистите трябва да извършват. С използването на любителски материали в социалните мрежи и медиите журналистите имат още един източник на информация – не толкова достоверен като информационните агенции и това налага боравенето с нов, по-богат инструментариум от софтуерни и информационни средства.

Защо предизвикателство и защо алтернатива? Публичната журналистика, както още е известно съдържанието, създавано от граждани, е рисков инструмент – сечиво, което може да помага много, но ако не знаеш как се борава с него, крие много опасности. Вече всеки човек с мобилен телефон в ръка е потенциален журналист. Случва се нещо, хората снимат и публикуват съдържанието в социалните мрежи и медии или в платформи за граждански новини. А от там достига до традиционните медии.

Журналистиката на гражданите съществува под някаква форма още от осемнадесети век, когато по време на Френската революция гражданите получават нови права. Вестникът се превръща от елитарно в масово занимание, памфлетът също добива широка популярност.

Можем да кажем, че в България журналистика на гражданите (и по-специално хиперлокална журналистика) има още от Възраждането, макар и не в този вид, в който я познаваме днес. Пресата от периода на Възраждането разполага със стройна кореспондентска мрежа от нещатни и безкористни сътрудници, които отразяват събития от места, в които почти нищо не се случва. По това време пресата е използвана като обществена трибуна и ефективна медия между общини, училища, църква, читалища, еснафски организации и български емигрантски общности извън Османската империя.

В статията си „Българската журналистика – възходи и падения (1844-1944)“ историкът Ясен Бориславов описва механизма на дописничеството така: „Животът е монотонен и е смущаван спорадично от събития с локално значение (попът се напил, даскалът избягал, някой се оженил). Смисълът на много от тези кореспонденции не е в събитийността, а в самото влизане във вестника. То е същественото и то е важното. Влизането в писаното слово е вид легитимиране на жителите от малкото селище в голямата национална общност. То означава поява на националната карта, влизане в общото културно и духовно пространство, чиито граници възрожденската преса се стреми да очертае. Много от дописниците започват информациите си с едно общо взето стандартно встъпление: “За всички написахте, за Джулюница, за Сухиндол, а за Лясковец още нищо няма. Айде сега нещо и за Лясковец.” Основното събитие в тези дописки е самото съществуване на Лясковец – той е там отдавна, хората живеят, женят се, умират, но за да стане пълноценно това

съществуване, за да бъде актуално, то трябва да бъде регистрирано във вестника“² .

Навлизането на интернет и социалните медии дава на гражданите необходимите им инструменти, за да направляват външната и вътрешната политика повече, отколкото досега. В Южна Корея сайтът OhmyNews става изключително популярен и успешен с мотото "Всеки гражданин е репортер." Основан в началото на 2000 г., сайтът разполага с няколко репортери и редактори, които произвеждат около 20% от съдържанието на медията. Останалата част е продукт на непрофесионални, нещатни сътрудници – граждани. В момента OhmyNews има около 50 000³ сътрудници. А CNN дори приема новини, изпратени с есемес. Появиха се канали за любителски клипове като Youtube и платформи за граждански новини. В България най-популярните платформи за гражданско съдържание са „Аз, репортерът“ на bTV и „Моята новина“ на „Нова телевизия“.

Защо журналистиката на гражданите има все по-голямо влияние върху обществения, политическия и културния живот, а доверието към нея расте? Защото е лесно и непосредствено.

Бързината е от особена важност за онлайн средата. Ето защо експресното сдобиване с ексклузивни кадри от събитието е ключов момент за медиите. Журналистиката на гражданите е идеалният инструмент за тази цел. Непосредствеността е основната характеристика на журналистиката на гражданите. Тя не е обмисляна, нямаш предварителна подготовка, намиращ се на мястото на инцидента и снимаш.

Twitter е ключов играч, а списъкът с новини, „тръгнаха“ първо от социалната мрежа преди да попаднат в новинарския поток, е огромен. Един от най-известните примери е смъртта на Уитни Хюстън, която бе оповестена в Twitter около час преди да попадне в медийното пространство. Освен това, по време на полицейското преследване над атентаторите от Бостънския маратон през април 2013 г традиционните и онлайн медиите следяха „на живо“ акцията през постовете, снимките и видеоклиповете на потребителите на социалните мрежи, които живеят в района. Същото се случи и с последните атентати във Франция и Германия. Разполагаме с редица социални мрежи и онлайн медии, затова и все повече граждани стават журналисти и се развиват ролята на пишещи и четящи. Това обаче крие огромни рискове. В ерата на социалните мрежи, дигиталните самоличности и двойствените идентичности много хора лъжат в профилите си в интернет. В стремежа си да трупат повече харесвания, споделяния и коментари, които в социалните мрежи се считат за статус символ и признак за авторитетност, съществува рискът някой да публикува новина, която да не е съвсем истинска. Сред най-често срещаните лъжи в социалните мрежи са отбелязванията от елитни заведения и скъпоструващи дестинации. Фейсбук предлага опцията да отбележиш присъствие от произволна локация, без реално да си там. Други потребители посещават екзотична дестинация, след което периодично публикуват в интернет по няколко снимки, симулирайки, че все още са на това място или често го

---

² Бориславов, Ясен. Българската журналистика – възходи и падения (1844-1944), 01. 20114, [cited 11.11.2016]. Available from: <http://www.media-journal.info/?p=item&aid=84>

³ ohmynews.com Traffic Statistics, alexa.com, [cited 06.10.2016]. Available from: <https://www.alexa.com/siteinfo/ohmynews.com>

посещават. Това, реално, не е заплаха за новинарския поток и информационния баланс. Но да предположим, че някой реши да стигне по-далеч и да публикува стари снимки или видеоклипове от агентат. Само в рамките на 5 минути кадрите ще са обиколили интернет пространството, а от там и редица онлайн медии. А за да се опровергае информацията, ще бъде необходимо много повече време. Ето защо журналистиката на гражданите е и опасност за професионалната журналистика.

Какво се случва, когато тези новини попаднат в полезрението на журналиста? Той бързо публикува новината, а междувременно проверява достоверност, търси алтернативни източници и нова информация. А това изисква от него бързи рефлексии, технически познания и сериозни контакти. Освен това журналистът трябва да притежава огромен ресурс от технически знания и средства, за да провери достоверността на постъпилите кадри. А достоверност на любителски кадри се проверява трудно. Преди да бъде публикуван кадърът, е нужно да се провери дали не е обработван, манипулиран или откраднат от интернет. Проверката на автентичността, авторството и актуалността на любителски кадри е особено трудно. Съществуват приложения, сайтове и програми за проверка на снимки и видеоклипове, но те са особено компрометирани – има пропуски в откриването на манипулирани кадри, а и лесно могат да бъдат „излъгани“. Съществуват механизми за проверка на профила на гражданина, който подава сигнала и кадрите, но там също сигурността не е 100-процентова. Неслучайно съществува професия куратор на информация. Той проверява дали профилът, от който е публикувана новината, не е фалшив, търси автентичността на кадрите – дали не са обработвани и дали не са манипулирани, търси директен контакт с автора и задава правилните въпроси, с които да установи той ли е снимал/написал сигнала и може ли да му се има доверие. Ако не успее да се свърже с въпросния потребител, започва сам да търси къде се е случило събитието, да сравнява, да проверява и да търси алтернативни източници.

За всички тези неща отговорност носи медията, която публикува съдържанието. А не подателят на сигнала. Ето защо професионалните журналисти са поставени в сложна ситуация. И много медии избягват да публикуват гражданско съдържание, за да си спестят излишни усилия и проблеми. Предпочитат да изчака новината да бъде потвърдена и изпратена от институции и информационни агенции, отколкото да губят време и усилия в проверката достоверността на граждански кадри. Освен това гражданите не търсят всички гледни точки, не проверяват в детайли и не търсят повече информация от тази, на която са попаднали случайно. Тук идва ролята на професионалистите. Любителското съдържание е и пристрастно, защото гражданите следват личните си интереси, когато избират дали да снимат и публикуват нещо. Те отиват на даден протест доброволно, за разлика от професионалните журналисти, които следват обществен интерес.

Голяма част от гражданските сигнали са и със съмнителна грамотност. Това също е работа на професионалистите. В бързината хората публикуват или изпращат информация с кратко описание на обстановката и фактите, а редакторът след това трябва да коригира и редактира текста, така че да бъде грамотен, точен и коректен. Лоша практика е да се пускат

в медиите текстове без редакторска намеса.

Факт е, че в онлайн пространството има нужда от непрофесионално съдържание. А и техническият напредък позволява лесното задоволяване на тази нужда. Всеки човек с мобилен телефон в ръка има възможност да прави снимки и видеоклипове, да споделя информация в социалните мрежи. Вече всеки е репортер, продуцент и медия, разпространяваща информационно съдържание. Друг е въпросът, че това трябва да бъде регламентирано по някакъв начин. От една страна гражданинът попълва форма, в която дава съгласието си медията да използва подадения от него сигнал под формата на фото- или видеосъдържание. Казусът става още по-заплетен, когато добавим и факта, че, фейсбук позволява да се търси и гледа видеосъдържание от потребители, които в даден момент са „на живо“ през социалната мрежа. В функцията Facebook Live Map журналистът може да отвори карта на света, откъдето да получи информация колко души, къде и какво снимат в момента. При сериозни инциденти, катаклизми и атентати, медиите лесно могат да достигнат до гражданско съдържание, без дори конкретният потребител да знае за това. В този случай се гарантира достоверността на кадрите, тъй като е почти невъзможно да се манипулира технически заснемането на живо във фейсбук. Но не се ли нарушават правата на гражданина? И не носи ли риск това в медиите да се появи твърде лично, опасно или забранено съдържание? Това са въпроси, на които тепърва науката и технологиите ще дават отговори. А до тогава се очаква сериозен растеж на съдържанието, създавано от граждани. Според прогнозата на Бауман и Уилис, още през 2021 г. 50% от съдържанието в медиите ще е продукт на публичната журналистика⁴.

Тази прогноза е особено реалистична, имайки предвид бързо развиващите се медийни модели. Само преди 20 години никой не беше чувал за интерактивност, а публиката можеше да участва в медиите сама като пасивен консуматор, днес публиката вече е друга – тя е активна и претенциозна. И има богат избор от източници на информация, забавление и обучение. И ако само в края на миналия век медиите още държаха контрола в свои ръце и все още бяха фактор, от който аудиторията се влияеше, то днес ролите се размениха. Сега зрителят, слушателят, потребителят трябва да бъде „изкушен“ да избере даден медийен продукт. Така медийната и технологична еволюция се превърнаха в тиха потребителска революция. Гражданите взеха новините в свои ръце – пряко и преносно. Първо избират какво новинарско съдържание да консумират, кога и къде. А медиите са зависими от одобрението им, за да получават одобрение, рейтинг, финансиране и рекламодатели. А после допълват новинарския поток и със свое съдържание – новините, които те биха искали да бъдат отразени и обективизирани. И това се случва толкова бързо и почти неусетно за професионалните журналисти, че те изпускат контрола. А с него и голяма част от авторитарността си. „Олеква“ уважението към журналистите, защото всеки мисли, че може да върши тяхната работа. Но така ли е наистина?

---

⁴ Hood, Caroline Christiansen. Judging the Credibility and Professionalism of Citizen Journalism Versus Professional Journalis, 12.06.2011, [cited 06.05.2017]. Available from: <http://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3857&context=etd>

Всъщност, ролята на журналистите сега е още по-отговорна и има все по-голяма нужда от професионални журналисти. В огромното количество новини, в което потребителят потъва, той има нужда от нещо или някого, който да отсява информацията, която той би искал да прочете, която на него би му била интересна. Ролята на журналиста отдавна е много повече от намирането, отразяването и проверката на новината. Дори вече е повече от създаването и разработването на алгоритъм за проверка на фейк новините и гражданското съдържание. Журналистът ще трябва да се върне към ролята си на пазител на входа – да отсява, проверява и свежда до публиката само качественото новинарско съдържание. Да чисти от „пльавата“. А това, освен отговорна, е и трудна работа. Освен това е и сериозен тест за професионализма на журналиста. Понякога може да му се стори, че някоя новина не е нищо особено, до се окаже, че е пропуснал важен детайл и така изпуска да отрази важна новина. Подобен стрес тест държах професионалните журналисти и когато медиите пристъпиха към дигиталната ера. Боравенето с интернет и търсенето на източници там, придружени с непрекъснато заливане с информация, при това от всякакви източници, повечето от които ненадеждни и некоректни. Този стрес тест обаче имаше положителен ефект върху сериозните медии, които затвърдиха доверието на публиката и лидерските си позиции сред конкурентите. Същото се очаква и когато журналистиката на гражданите стане масова практика в новинарските емисии. А това се очаква да стане в следващите 5 години. А това повишава риска от отварянето на „кутията на Пандора“, от която ежедневно ще излиза несериозно съдържание, което потребителят ще трябва да поглъща, а по-късно сам да преценява дали е било истинно или лъжливо. Може би е удачен паралелът с качествената храна и фастфуда. Страничните ефекти започват да личат години след прекомерната им употреба. И някъде между това, което ние правим и това, което традиционните медии правеха досега, е медията на бъдещето. Дали обаче тази медия ще ни хареса?

Библиография:

- Бориславов, Ясен. Българската журналистика – възходи и падения (1844-1944), 01. 20114. Available from: <http://www.media-journal.info/?p=item&aid=84> , [cited 11.11.2016]
- Дерменджиева, Грета. Онлайн журналистика: Медиите в дигиталния свят. София: изд. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2012, с. 524
- Hood, Caroline Christiansen. Judging the Credibility and Professionalism of Citizen Journalism Versus Professional Journalis, 12.06.2011. Available from: <http://scholarsarchive.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3857&context=etd> [cited 06.05.2017]
- ohmynews.com Traffic Statistics, alexa.com. Available from: <https://www.alexa.com/siteinfo/ohmynews.com> [cited 06.10.2016]